

I KULTURNA POLITIKA

I. Nastanak kulturnih politika

I.1 Oblikovanje kulturnih politika, te donošenje dokumenata o njima, u europskoj je političkoj praksi, *novijeg datuma*.

I.2 U Francuskoj, na primjer, tek *Malrauxov dekret* iz 1959. potpunije definira interes države za ukupni "kulturni imetak", a prije svega za kulturnu baštinu, te prethodi akciji "difuzije", "distribucije", pa i "decentralizacije" kulture. Cilj je te akcije, prvenstveno, geografski i socijalno što šire "prezentiranje" nacionalnih kulturnih vrijednosti.

I.3 U Nizozemskoj – zemlji koju stručnjaci smatraju najnaprednijom u Europi kad je riječ o procesima kulturnog planiranja te strategijama vrednovanja kulturnog sektora – još 1970. situacija u području kulture nije bila ohrabrujuća. Politički sustav je "tražio da ima svoj glas u tom području" pa su i kulturne inicijative često bile, smatra se, pokretane i obrazlagane s "političkog plana". Vladino izvješće *Umjetnost i umjetnička politika* iz 1976. prvi je dokument važan za aktualnu nizozemsku kulturnu politiku i vezan uz njezin europski uspjeh.

I.4 16. travnja 1993. stupa, u Nizozemskoj, na snagu *Zakon o kulturnoj politici, zasebno*, prvi i jedini takav *lex specialis* u Europi, koji je oblikovan s pretpostavke "nužnoga ozakonjenja" čitavog *corpusa* ove posebne djelatnosti.

BILJEŽNICA.* IZVJEŠTAJ, U PAR CRTA, ZA PROJEKT: "KULTURNA POLITIKA RH 2000. – 2004."

VJERAN ZUPPA

Kako bismo odjelovili prelazak od sadašnjeg stanja u novo odlučeno, dopustimo, koliko god je moguće, da svaka reforma proistekne iz ideja i ljudskih glava.

W. von Humboldt, *Ideje za pokušaj određena granica djelotvornosti države*

* Jednostavni naziv ovog teksta: *Bilježnica*, preuzet je iz francuske političke prakse, gdje su *Cahiers*, još od 16. stoljeća, redovito sadržavale političke izvještaje ili prigovore nekom pravnom ili političkom postupku. Sam tekst nije nastao ni iz kakve druge ambicije već da potakne javnu raspru, kojoj niti jedna politička stranka u svojim izbornim programima – niti danas niti do danas – nije posvetila ni slova.

2. Načini inkubiranja

2.1 Kulturne politike razvijenih zemalja u načelu su *inkubirane* daleko ranije nego što su bile artikularane. K tome, inkubirane su i na sasvim različite načine.

2.2 U Švedskoj, primjerice, način inkubacije pripao je višegodišnjoj, žestokoj kulturalnoj debati započetoj 1960. U raspravi o nacionalnoj kulturi prvo su sudjelovali Filmski institut, dramske škole, Savjet za teatar i glazbu, Švedski nacionalni putujući teatar, a zatim i druge ustanove, grupe i pojedinci koji su politiku u kulturi ocijenili "neadekvatnom" i "slučajnom". Ova dugotrajna raspra rezultirala je 1974. izvješćem Parlamentu, koji potom definira osam temeljnih načela švedske kulturne politike.

2.3 U Austriji, državi zasebne federalističke strukture, način inkubiranja bio je potpuno drugačiji. Vladina izjava iz 1970. o potrebi "poduzimanja svega" u korist demokratizacije društva i "osnaživanja kooperativnosti" provincija, općinskih zajednica i središnje vlasti, a na federalističkim osnovama, mjesto je na kojem se liježe austrijska kulturna politika. Najprije kao "produžetak socijalne politike" (F. Sinowatz).

3. Faznost

3.1 Kulturna politika pokazuje se, najprije, kao *jedna od* politika – u svežnju s ekonomskom, socijalnom, zdravstvenom itd – one političke stranke ili koalicije stranaka, koja je na vlasti u određenom izbornom razdoblju. Zbog toga je i razvojni karakter većine europskih kulturnih politika *fazni*.

3.2 Faza je najčešće označena temeljnim političkim načelom stranke koja kulturnu politiku oblikuje, a sasvim rijetko naslovljena osobom koja je utjecala na njezino kreiranje.

3.3 Francuska kulturna politika može se tako podijeliti na Malrauxovu (1959-1969), na postmalraovsku (1969-1981), socijalistički usmjerenu (1981-1986), liberalistički usmjerenu (1986-1988) itd.

3.4 Austrijska kulturna politika može se podijeliti na kulturnu politiku vladavine socijalista (1970-1983), kulturnu politiku "male koalicije" (1983-1986), kulturnu politiku "velike koalicije" itd. Ove koalicije, međutim, karakterizira neprekidna konfrontacija "humanističkog" i "populističkog" koncepta, te konkurencije "partnerskog" i "participacijskog" modela kulturne politike.

3.5 Nizozemska kulturna politika teško bi se mogla označiti kao fazna. Ona je uspješna kreacija dugogodišnje nizozemske koalijske političke prakse i strogo sprovedenog načela *konsensualnosti* u svim pitanjima iz ovog područja.

4. Imperativi

4.1 Svaka kulturna politika ima tradicijska osloništa (umjetničke ustanove s dugim stažom ili nacionalnom vrijednošću) i klasična područja (npr. zaštite spomenika kulture, arhivske građe ili zaštite okoliša, muzejske, bibliotečne djelatnosti i sl.) koja obvezuju na tzv. sustavnu potporu.

4.2 Europske kulturne politike otuda su artikularane dvama, često nasuprotnim, imperativima. Uz državu su vezane ne samo proračunski već i

kulturnopovijesno, tj. *imperativom duga* zadatosti-
ma: strukturnim i tradicijskim. Uz politiku s
mandatom vladanja vezane su *imperativom projekta*.

4.3 Radi se, najčešće, o projektu koji je sposo-
ban "intervenirati" u zadatosti ili čak aktivirati
rješenja čiji cilj je jača dinamika i veća fleksi-
bilnost cijelog kulturnog polja.

4.4 Jedan jedini europski kulturni projekt: nizo-
zemski projekt kulturne *ekspanzije* – a za razliku od,
recimo, francuskog projekta "decentralizacije" ili
austrijskog "demokratizacije" kulture – ostvaren
je sasvim izvan europskih političkih oscilacija i fa-
znih "reprogramiranja" kulturnih projekata, te je
jedini izrazito *razvojan i kontinuitetan*.

5. Projektni uvjet, jedan

77 5.1 Načelo *djelotvornosti* državne zajednice, projekt-
ni je uvjet svih njezinih politika, pa i kulturne.

5.2 Kulturnim politikama obično prethode
"nužni koraci" koje država poduzima u otkla-
njanju zapreka djelotvornosti sustava, a na ko-
je "nailazi" u kulturi. Prethode im, zatim, ra-
znovrsni – formalni i neformalni – "potezi"
slijedom poduzetog i nasuprot njemu. Nije
kulturna politika, dakle, konzumirana suptil-
nim procesima administrativnih formalizacija
raspodjele (Francuska), stabilnim sustavom
alokacija proračunskih sredstava (V. Britanija),
niti standardnom metodologijom "kulturnog
napretka": "planiranja" s obzirom na loše stra-
ne dobrog i dobre strane lošeg.

5.3 Kulturne politike nastaju s ciljem *složenog*
odgovora na zatečenu ili zapriječenu dinamiku

odnosa i oblika participacije države i društva u
"cijenu koštanja" kulture.

5.4 Što je šira i raznovrsnija participacija u "ci-
jeni" kulture, to i kultura postaje slobodnija od
državnog utjecaja i "upletanja", ali ujedno po-
trebitija posebnog sustava vrednovanja. Izgrad-
nja takvih sustava izuzetno je osjetljiva za poli-
tiku, jer kultura u takvim procesima postaje još
aktivnijom i osjetljivijom *na* politiku.

5.5 Kulturna politika zahtjevom za posebni su-
stav vrednovanja kulture i njezinih proizvoda,
provocira politiku *ciljem iznad* ili *izvan* nje, a za
koji politika mora pronaći *snage u sebi*.

5.6 U "cijenu koštanja" kulture, kada je riječ o
europskim zemljama razvijene demokracije,
ulaze sredstva iz proračuna središnje, regional-
ne i lokalne vlasti. Unutarnje su proporcije
ovih izdvajanja vrlo različite, od zemlje do ze-
mlje. U tu cijenu ulaze i sredstva iz drugih iz-
vora: mecenatstva, privatnih fondova i inicija-
tiva, poreza na proizvode same kulturne indu-
strije (npr. audio-video), sponzorstva ohra-
brenog poreznim olakšicama i sl.

5.7 Proporcije izdvajanja za kulturu iz prora-
čunskih sredstava bila su, na primjer, 1988. u
V. Britaniji: 33% iz središnjeg, 0% iz regio-
nalnih i 67% iz lokalnih proračuna. U Švicar-
skoj: 13% iz središnjeg, 34% iz kantonalnih i
53% iz lokalnih proračuna. U Italiji: 52% iz
središnjeg, 11% iz regionalnih, 37% iz lokalnih
proračuna. U Švedskoj: 43% iz središnjeg, 7%
iz proračuna provincija, 50% iz municipalnih
proračuna.

6. Projektni uvjet, dva

6.1 Političko *povjerenje* u kulturnu vrijednost, njezine učinke i domete tih učinaka, svugdje u Europi utječe na artikuliranje kulturnih politika.

6.2 Visoka razina tog povjerenja važan je projektni uvjet u stvaranju kulturne politike "dostojne svog imena" (J. Chirac).

6.3 Niska razina tog povjerenja kulturu – često pozornicu državnog ponosa i političkih obećanja – stalno drži na dohvat "racionalnih rješenja", odnosno čisto "planske" politike kojoj su stranke s mandatom vladanja, pogotovo u ranijoj europskoj političkoj praksi, često sklone.

6.4 Suradnja predsjednika De Gaulla i ministra Malrauxa najraniji je, nakon 1945, slučaj "nove intimnosti kulture i politike" (J. Habermas) i nedvojbeno je bila važni projektni uvjet Malrauxove kulturne strategije.

6.5 Dokumentni švedske kulturne politike iz 1974. i 1996. pružaju dokaze o razvoju političkog povjerenja kao uvjetu autonomnog razvoja kulturne politike. 1974. jedan je od ciljeva švedske kulturne politike bio: "suprotstavljanje negativnim učincima komercijalizacije". Taj isti cilj Parlament 1996. proširuje i rješenjem: "promoviranje kulturnog pluralizma, umjetničke obnove i vrijednosti, te otuda djelovanje protiv negativnih učinaka komercijalizacije".

6.6 Švedski parlamentarni dokument iz 1996. izražava stav da je optimalizacija polja kultur-

nih vrijednosti dovoljni uvjet njihove vlastite djelotvornosti, čak i u srazu s razornim snagama tržišta i tržnosti. Švedska je politika, u posljednja dva desetljeća, *ne samo* povećala razinu svog povjerenja u kulturnu vrijednost, nego je i sama postala model *politike s kulturnim uvjerenjem*.

7. Projektni uvjet, tri

7.1 Postojanje *protu-projekta*, odnosno protuprojekata, svugdje se u europskoj političkoj praksi pokazalo kao važni projektni uvjet u artikuliranju same kulturne politike.

7.2 Protuprojekt obično predlažu stranke ili koalicije stranaka, a rjeđe grupe ustanova u kulturi, te formalne i neformalne grupe umjetnika i drugih kulturnih djelatnika.

7.3 Protuprojekti imaju, načelno, kontraofenzivni karakter te vrše pritisak na odgovornost za kulturu u političkoj sferi kao takvoj.

7.4 Protuprojekti su značajni ne samo zato jer predlažu nova rješenja, već i zato jer prosijavaju stare ili stalne prioritete u kulturi. Rezultat sučeljavanja projekata i protuprojekata redovito fiksira neke točke suglasnosti glede kulturnih ustanova ili područja, ili djelatnosti od nacionalnog interesa, a ujedno iskazuje značajne razlike glede "nužnih koraka" koje valja poduzeti u pogledu organiziranja, financiranja, vrednovanja, odnosno samog funkcioniranja kulturnog sektora.

7.5 Bez postojanja protuprojekata opseg *kulturne volje* građana jedne državne zajednice ne može biti niti ocrtan.

78

7.6 Značajno razdoblje u oblikovanju francuske kulturne politike bilo je između 1981. i 1986. *Platforma za zajedničko vladanje* koju su tada izradile dvije umjerene stranke (RPR i UDF) sadržavala je i poglavlja o kulturi i o području komunikacija. Tu izneseni protu-projekt državu obvezuje samo u četiri točke: funkcioniranja velikih ustanova uz garanciju njihove autonomije, pružanja znanstvene i tehničke podrške decentraliziranim kolektivitetima i svim partnerima u kulturnom životu, osiguranja visoke umjetničke poduke, te vođenja kulturne akcije izvan zemlje. Svemu ostalom, pa i mecenatstvu – inače razvijanom "jednostavnim mehanizmom fiskalnog oterećenja" – ovaj protu-projekt prvenstveno nudi princip "socijalne odgovornosti" te favorizira prakse koje tu odgovornost koriste ili stavljaju na kušnju.

7.7 Protu-projekti, nedvojbeno, jačaju *konkurenciju* kulturnopolitičkih *modela* a isključuju mogućnost pobjedničkih.

8. Elementi, područja i instrumenti

8.1 Instrumenti kulturnih politika u Europi izuzetno su različiti. Različiti su jer su izvedeni iz raznovrsnih oblika inkubacije, iz brojnih razvojnih specifičnosti te iz posebnih interpretacija projektnih uvjeta (djelotvornosti zajednice, političkog povjerenja, konkurentnosti modela) kulturne politike.

8.2 Velika je razlika u instrumentima kulturne politike koja neprekidno generira nove ideje, ali ne i sukladne strukture podrške (Francuska), zatim kulturne politike koja ima manje ideja ali jaču volju u pogledu iniciranja struk-

tura izvan dometa državnog administriranja i s "boljim pogledom" na sve kulturalno (Finska), te kulturne politike koja je do kraja oblikovana sasvim jednostavnom postavkom: "kulturna je politika, kao i umjetnosti same, dinamična" (Nizozemska).

8.3 Instrumenti kulturne politike u Europi različiti su i s obzirom na proračunske, kulturnopovijesne i inovacijske imperATIVE. Premda često u nesuglasju, ti imperativi – sasvim suglasno – svakoj kulturnoj politici nalažu jedno te isto: inventivne instrumente. U potrazi za takvima, europske kulturne politike svoje instrumente stalno umnažaju, ali njihovi rezultati sporo se pojavljuju a brzo odjavljuju.

8.4 Malrauxove "kuće kulture", na primjer, bile su šezdesetih inventivni instrument "decentralizacije" francuske kulture, da bi desetak godina kasnije bile otpisane i opisane kao slabi, načelno simbolički, rezultat jedne "naivne" (P. Bourdieu) strategije demokratizacije.

8.5 Katalog *artikulacijskih elemenata* i *formativnih područja* kulturne politike vrlo je opsežan. Za razliku od instrumenata, većinu tih elemenata i područja lako je naznačiti:

- Oblici državne uprave i samouprave,
- Gospodarska snaga zemlje,
- Položaj i struktura ministarstva,
- Temeljne kulturne ustanove,
- Baština,
- Ustanove umjetničkog i stručnog obrazovanja,
- Kulturno zakonodavstvo,

- Suvremeno umjetničko djelo i djelovanje,
- Izdavaštvo,
- Biblioteke,
- Muzeji i galerije,
- Kazalište,
- Film,
- Mediji,
- Net-kultura,
- Ekološka kultura,
- Kultura gradnje i gradogradnje,
- Kultura *designa* i primijenjenih umjetnosti,
- Kultura amaterizma,
- Manjinske kulture,
- Nevladine udruge i ustanove,
- Projekti, akcije, inicijative,
- Ustanove istraživanja i povezivanja kultura,
- Kulturna industrija,
- Mecenatstvo, sponzorstvo, donatorstvo (itd.).

8.6 Sadržaj nabrojenog, ali i onog ispuštenog, jedini je *politički materijal* kulture. Ona danas, u svijetu, suvremenosti, ništa s tim materijalom ne može učiniti bez *vlastitog* "umijeća koje – po mjerilu mogućeg – zna što hoće i hoće ono što može" (E. Bloch).

9. Temeljna obveza kulturne politike

9.1 Prvo načelo švedske kulturne politike iz 1974. glasi: "Osiguranje preduvjeta slobode izraza", dok 1996. ono nalaže: "Sačuvati slobodu izraza i ostvariti za svakog genuine mogućnosti da tu slobodu koristi". Isto tako, prvo je načelo nizozemske kulturne politike: "Sloboda izraza".

9.2 Premda je "sloboda stvaralaštva" u svim demokracijama ustavom garantirana, upravo kulturne politike zemalja razvijene demokracije

"slobodu izraza" ističu kao *svoj vlastiti*, najvažniji cilj.

9.3 Ustavom zajamčena sloboda stvaralaštva nije isto što i "sloboda izraza" kao ciljno načelo kulturne politike.

9.4 "Sloboda stvaralaštva" je ustavno pravo građana, dočim "sloboda izraza" je načelo kojim kulturna politika *preuzima obvezu* u pogledu *mjera za "puno ostvarenje toga prava"*.

9.5 Sloboda izraza je prvenstveno *poetička* a ne samo *politička* kategorija. U njezinu su temelju "multiformnost" umjetnosti, "pluralnost" kulture i "multiverzum" osobnosti. Fenomeni koje politika – kao takva – može primiti na se, recipirati, *jedino* kroz "zasebnu" politiku koja ih umije štiti, podržavati, razvijati i vrednovati.

80

9.6 Sloboda izraza je temeljna obveza kulturne politike, jer tu obvezu nitko osim nje ne može preuzeti, a nitko osim društva ostvariti.

10. Zaključak

10.1 Kulturne politike nastaju kao odgovor na rast kulturnog područja i na činjenicu da rutinske procedure i normalni instrumenti državne uprave ne mogu više zadovoljiti njegove zahtjeve.

10.2 Kulturne politike zemalja "slobodnog svijeta" bile su potaknute i snažnom ideologizacijom umjetnosti i kulture u zemljama "realnog socijalizma". Zbog toga je svaka od njih neka praktička interpretacija zajedničkog im načela da političku vlast i njezinu državnu operativu treba "držati na distanci".

10.3 Kulturne politike su nastankom protuideološkijske, a nastavkom su razvijane kao *eksperimentalne prakse* europskih politika, odnosno naročito *inter-aktivno* umijeće nužno u oblikovanju post-nacionalnih država, modernog i post-modernog društva.

10.4 Kulturna politika je – zasad jedina – *licentia politica* politike.

II HRVATSKA KULTURNA POLITIKA 1991 – 1999

I. Hrvatska kulturna situacija

81 1.1 "Poseban je problem... što ne postoji dokument koji bi na državnoj razini artikulirao kratkoročne i dugoročne ciljeve kulturne politike, već se ona izvodi iz općih premisa pravnog i političkog sustava i dominantno prihvaćenih kulturnih vrijednosti."

Ovaj je stavak uzet iz drugog poglavlja nacionalnog izvještaja *Kulturna politika Republike Hrvatske*, koji je 8. travnja 1998. bio podnesen Vijeću Europe, a kojeg su europski stručnjaci ocijenili kao "uzoran dokument".

1.2 Što grupa naših istraživača smatra da se hrvatsku kulturnu politiku, a u razdoblju između 1991. i 1998, daje "izvesti" iz općosti i oskudnosti zakonske regulative, iz palijativa vladajućeg političkog sustava, te iz općenitosti o "dominantno prihvaćenim" kulturnim vrijednostima, to nije sasvim točno. Iz navedenog se može izvesti jedino opis *kulturne situacije* u Hrvatskoj, a potom i zaključak o stanovitoj *politici politike* koja – u navedenom

razdoblju – hrvatsku kulturnu politiku *zamjenjuje*.

1.3 Kulturu u Hrvatskoj – u razdoblju 1991-1999 – štiti Ustav prvenstveno načelom "slobode stvaralaštva" (čl. 68), te nekoliko, uglavnom zastarjelih, posebnih zakona (12, a dijelom još iz bivšeg političkog sustava) s područja kulturnog zakonodavstva.

1.4 Kulturom u Hrvatskoj, istodobno, dominiraju vrijednosti koje su prosijane kroz sito i rešeto načela (: obveznost, lojalnost) i djelatnosti (: penetracija, influencija, unifikacija), nacije i države u izgradnji.

1.5 Kulturnu situaciju u Hrvatskoj prividno demokratiziraju savjetodavna tijela osnovana pri Ministarstvu kulture RH i pri jedinicama lokalne uprave i samouprave, sastavljena od umjetnika i kulturnih djelatnika, ali njihovi savjeti prilikom "dodjele sredstava" *uopće ne obvezuju* osnivača.

1.6 Nacionalni izvještaj o *Kulturnoj politici Republike Hrvatske* u stvari je dokument o *zatečenom stanju* u hrvatskoj kulturi, te o *zahvatima politike u kulturu*, u kojima, međutim, nema ni traga o nekoj samostalnoj kulturnoj politici.

2. Službena ocjena "sadašnje faze"

2.1 Nacionalni izvještaj *Kulturna politika Republike Hrvatske* službeni je dokument upućen Vijeću Europe te se i njegova završna ocjena razdoblja 1991-1998. može smatrati službenom, premda nije jasno da li je odobrena sljepilom ili lukavstvom državne administracije.

2.2 "Hrvatska državna kulturna politika u sadašnjoj fazi selektivno potiče i usmjerava kulturne sadržaje koji su podobni za afirmaciju nacionalnog identiteta i koheziju u zemlji i inozemstvu... Takva se faza može okarakterizirati kao *neokonzervativna*."

2.3 *Selektivno* poticanje kulturnih sadržaja koji su *podobni za afirmiranje nacionalnog identiteta i nacionalne kohezije*, ključ je i svih onih "dominantno prihvaćenih kulturnih vrijednosti" koje priskrbuju hrvatskoj kulturi – "u sadašnjoj fazi" – *neokonzervativno* značenje.

2.4 Instituti i instrumenti aktualnog vrednovanja u kulturi, osim obilježja na izgradnju nacije potiču i nadziru *proces asimilacije* primitivnosti i tradicionalnosti, staromodnosti i klasičnosti, pomodnosti i modernosti, reprezentativnosti i vrijednosti, a koji su nužni za neonacionalistički i neokonzervativistički oblik vladavine.

2.5 Hrvatska država nije kulturi dala "koncesiju" na projekt kulturne politike prije svega zato jer je njegov krajnji cilj, uvijek, sloboda od nadzora državne vlasti ili u ime nje. Kratkoročni i srednjoročni planovi europskih kulturnih politika nedvojbeno su modelirani upravo tim ciljem.

3. "Hrvatska državna kulturna politika"

3.1 Hrvatska kultura je – između 1991. i 1999. – dovedena u situaciju u kojoj ne postoje projektni uvjeti za razvoj kulturne politike, ali postoje sve pretpostavke za tvorbu njezinog *homolognog organa*: "hrvatske državne kulturne politike".

3.2 Državna politika ima povjerenje u kulturne vrijednosti prvenstveno kao u povijesne i ine *dokaze* o djelovanju naciji "naklonoga duha" (W. von Humboldt), a država je djelotvorna jedino kada su kulturni programi stavljeni u službu njegova širenja.

3.3 Sredstva se dodjeljuju temeljem *Žakona o financiranju javnih potreba u kulturi* (1993) i predlaganjem *Programa javnih potreba* za tekuću godinu, a koji u obliku natječaja formulira Ministarstvo kulture, te "igre različitih interesa u odlučivanju" čiji cilj su kulturni programi "od nacionalnog interesa".

3.4 Formula: *od nacionalnog interesa* vezana je uz "model javnih potreba" kao kriterij, načelno, "korektivistički", ali je ta formula – prigodom "selekcije" programa – korištena izravno *klijentelistički*. Kao ulaganje u političke istomišljenike, te kulturne podložnike i umjetničke srodnike politici neokonzervativizma.

3.5 Izdvajanja za kulturu iz državnog proračuna nikada nisu prešla granicu od 1% (0,85% u 1997). Ta izdvajanja u pravilu čine trećinu ukupnih izdvajanja za kulturu u RH. Trećinu, pak, izdvaja grad Zagreb a trećinu ostale jedinice lokalne uprave i samouprave.

3.6 Izuzetno niska proračunska izdvajanja za kulturu plod su sasvim uskog povjerenja države u kulturnu djelatnost i njezine "pozitivne učinke", te podaničke lojalnosti kulturnih djelatnika i njihovih ustanova tzv. osnovnim proračunskim potrebama države i glavnim "mušterijama" nacije u izgradnji (vojska, policija, administracija...).

3.7 Nevažna u konceptu državnog proračuna i prevažna u konceptu nacionalne promidžbe, "hrvatska državna kulturna politika" je *ideološka tvorba* niskoproračunskog a visoko proračunatog pritiska na hrvatsku kulturu u razdoblju između 1991. i 1999.

4. Iniciranje projekta kulturne politike

4.1 Građanska inicijativa *Tisuću potpisa* iz 1994. prvi je poziv hrvatskoj vladi da "objelodani smjer i koncepciju hrvatske kulturne politike" i to: "a) u odnosu na zatečenu situaciju; b) u odnosu na srednjoročne razvojne ciljeve". Tisuću umjetnika i kulturnih djelatnika – pod sloganom: "Hrvatska misli kulturom", te sa zahtjevom: "Trebamo kulturnu politiku koja odatle polazi!" – oglasili su svoju potrebu za javnom raspravom o kulturnoj politici RH i zatražili da "Sabor RH bude mjesto završne rasprave".

83

Jedini neposredni rezultat te građanske inicijative bilo je ustanovljavanje Ministarstva kulture RH kao zasebne jedinice državne upravne organizacije.

4.2 Nacionalni izvještaj *Kulturna politika Republike Hrvatske*, oblikovan na traženje Vijeća Europe, ne može se zaobići i kao ozbiljni poticaj artikuliranju kulturne politike. Naročito zato jer je s izvještajem grupe europskih stručnjaka *Hrvatska kulturna politika / Od prepreka do mostova* (1998) taj poticaj dobio na cjelini i na projektivnosti.

4.3 Izvještaj europskih stručnjaka o hrvatskom nacionalnom izvještaju zapravo je *prvi ispis mogućih načela i ciljeva* hrvatske kulturne politike.

4.4 U studenom 1998. objavljen je tekst "Što je knjiga Hrvatskoj?". Ta deklaracija Hrvatskih

neovisnih nakladnika važan je dokument koji izuzetno sustavno pokazuje da praksu "intervencija politike u kulturu" neodložno treba zaustaviti "kulturnim projektom Hrvatske". Naime, zakoni koji još nisu donešeni – npr. *Žakon o knjizi*, *Žakon o izdavačkoj djelatnosti* – trebaju biti izraz takvog projekta, odnosno "izraz kulturne politike".

4.5 Sadržaj svih ostalih inicijativa (najznačajnija među njima oblikovana je u javnoj raspravi prigodom donošenja *Žakona o pravima samostalnih umjetnika i poticanja umjetničkog i kulturnog stvaralaštva*), a u smjeru artikuliranja hrvatske kulturne politike, dade se svesti na istu osnovu: kulturnu vrijednost može štiti i razvijati jedino kulturni interes odgovoran cjelovitom projektu, a nikako ne stanoviti politički interes usmjeren svom momentu.

5. Ministarstvo kulture RH: potez protiv projekta kulturne politike

5.1 Ustanovljavanje Ministarstva kulture RH 1994. bilo je – mada to izgleda posve obratno – potpuno pragmatični potez stranke na vlasti usmjeren protiv artikuliranja kulturne politike i protiv svake inicijative koja bi to tražila.

5.2 Ministarstvo kulture RH osnovano je kako bi upravo ono bilo "autentični tumač" kulturnih potreba, državna ustanova koja hrvatskoj kulturi nudi tzv. "adekvatna rješenja", odnosno koja ovu "planira" s obzirom na situaciju.

5.3 Ministarstvo kulture RH je pozicionirano kao glavni kreator i organizator kulturne situacije te njezin glavni nadzorni organ:

- inicira i priprema zakone s područja kulture;
- sudjeluje u pripremi proračuna;
- odlučuje o dodjeli proračunskih sredstava korisnicima državne potpore;
- nadzire rad ustanova kulture;
- bitno utječe na rad ustanova kojima je osnivač;
- imenuje ravnatelje javnih ustanova;
- imenuje intendante nacionalnih kazališta;
- obavlja upravne i druge stručne poslove koji se odnose na rad ustanova i drugih pravnih osoba u kulturi, osiguravanje financijskih i ostalih uvjeta za obavljanje muzejske, galerijske, bibliotečne, kazališne, glazbene, scensko-glazbene, likovne, filmske i nakladničke djelatnosti;
- obavlja upravne i stručne poslove koji se odnose na evidentiranje, dokumentiranje i istraživanje baštine, te na zaštitu prirode i spomenika kulture.

5.4 Ministarstvo kulture RH je opsegom svojih nadležnosti u stvari *vršilac dužnosti* kulturne politike u Hrvatskoj.

5.5 Ministarstvo kulture RH je pozicionirano tako da može *izravno* "udovoljavati potrebama" državne politike. Potrebe umjetnika i kulturnih djelatnika, pritom, može "rješavati" *sasvim pragmatično*: "s obzirom na prilike", pogotovo zato jer *ne mora zadovoljavati ciljeve* određene, javno raspravljene i u Saboru donešene, kulturne politike Republike Hrvatske.

5.6 Europske kulturne politike utječu na položaj i djelokrug odgovornosti ministarstava kulture, dočim Ministarstvo kulture RH svojim položajem i djelokrugom odgovornosti utječe na to da kulturne politike u Hrvatskoj *ne bude*.

6. Zaključak

6.1 "Dokument koji bi na državnoj razini artikulirao kratkoročne i dugoročne ciljeve kulturne politike" treba donijeti kako bi njegov sadržaj ponudio hrvatskoj kulturi i manjinskim kulturama u RH, odnosno svim umjetnicima i kulturnim djelatnicima, njihovim projektima, akcijama i ustanovama, *djelotvornu perspektivu i utvrdio osnovne obveze* državne zajednice prema njima.

6.2 Projekt kulturne politike treba donijeti "na državnoj razini" ne samo zato da bi državna zajednica znala svoje "kratkoročne i dugoročne" ciljeve i obveze, nego da bi *kroz njega* prihvatila temeljno načelo europskih kulturnih politika: načelo *nemiješanja* države u djelatnosti kulturne zajednice. Nadalje: da bi – upravo s tog načela – *stalno* usmjeravala političku volju, potrebna znanja i sredstva, ka realizaciji *strukturne podrške* (:

84

stručna neovisna tijela, zasebni fondovi, kulturno zakonodavstvo, sustav poreznih olakšica itd) *osamostaljenju* "kulturnog sektora". Znači: da bi "slobodu stvaralaštva", ustavno pravo građana, podložila mjerama za "puno ostvarenje tog prava".

6.3 Projekt kulturne politike RH treba donijeti s namjerom kreiranja *pune autonomnosti procesa* djelovanja, vrednovanja i odlučivanja u kulturi. Projekt kulturne politike treba donijeti kako državna politika više ne bi patroniski djelovala nad djelatnostima i vrijednostima koje nisu njene, već da bi partnerski sudjelovala u kulturnim procesima, prvo s nužne a potom sa sve veće "distance".

Projekt kulturne politike treba donijeti da bi s društvene pozornice bila uklo-

njena ideološka tvorba "hrvatske državne kulturne politike", zajedno s njezinim snažnim instrumentima:

- *političkim klijentelizmom* oslonjenim na "usku definiciju nacionalnog interesa" (vidi izvještaj europskih stručnjaka);
- *institutima asimilacije* predrasuda i sudova s osloncem na neokonzervativizmu;
- *državnim centralizmom* oslonjenim na fakultativno postavljene odnose s jedinicama lokalne uprave i samouprave;
- *proračunskim minimalizmom* a *fiskalnim pritiskom* s osloncem na Ministarstvu kulture RH, tom slabom zastupniku kulturnog interesa.

85

6.4 Projekt kulturne politike RH treba donijeti "na državnoj razini" kao razvojni dokument i to *konsensusom parlamentarnih stranaka*. Na njegovu dugoročnu obvezatnost ne bi, naime, mogle bitno utjecati promjene političkih stranaka ili koalicija s mandatom vladanja, njihovi fazni interesi, odnosno oscilacije političkih principa. Svaku naknadnu novinu ili moguću izmjenu prioriteta u sadržaju projekta, isto bi tako trebalo donijeti u Saboru načelom konsensusa.

6.5 Projekt kulturne politike RH treba donijeti kao dokument koji je svojim sadržajem i ciljevima argument za *veća* proračunska izdvajanja za kulturu, te argumentirani zahtjev za *stalni*, "realni" rast stope tih izdvajanja.

6.6 Projekt kulturne politike RH podrazumijeva, da se poslužimo stavom iz izvještaja europskih stručnjaka, Ministarstvo kulture *prven-*

stveno u ulozi "strateškog zagovornika i istraživača" pogodnosti za hrvatsku kulturu te za razvitak svih njezinih kapaciteta.

6.7 Projekt kulturne politike RH trebalo bi pripremiti tragom građanske inicijative *Tisuću potpisa* iz 1994., ali sustavnom i stupnjevitom *kulturalnom rasprom*. Ona bi na svakom svom stupnju uključivala sve više učesnika (pojedinaца, predstavnika kulturnih ustanova, nevladinih organizacija, nositelja značajnih kulturnih projekata, predstavnika staleških društava i udruga...). Bila bi zaključena plenarnom rasprom koja bi do kraja artikulirala *Projekt kulturne politike RH 2000-2004.* kao projekt kojeg umjetnici i kulturni djelatnici upućuju hrvatskom državnom Saboru na raspru i usvajanje.

6.8 Projekt kulturne politike RH trebao bi biti zajednički projekt svih onih kulturnih djelatnika i umjetnika u Hrvatskoj koji dijele uvjerenje svojih europskih kolega, a koji, pak, smatraju da bi "trebalo razviti *nov okvir kulturne politike* koji će detaljno objasniti filozofiju i načela razmišljanja te iznijeti analizu na kojoj se temelji i prioritete kulturne politike za koje će se zalagati".

6.9 Projekt kulturne politike RH nužno je donijeti, ali ne samo zato da bi kultura u Hrvatskoj dobila mogućnost "samostalne upravne djelatnosti" (M. Weber). *Samostalna* kulturna politika je nužna jer jedino ona djeluje tako da *stalno iznuđuje* "slobodu izraza" od svake vladajuće politike, koja se, pak, tom cilju nikad ne predaje lako.

III CILJEVI PROJEKTA KULTURNE POLI- TIKE 2000. – 2004.

Sloboda izraza. Sustavna izgradnja mjera (organizacijskih, ekonomskih, pravnih, fiskalnih) koje omogućuju njezino korištenje i njezino širenje.

Kulturna država. Afirmirati činjenicu da je Hrvatska povijesno i zemljopisno veliko "raskrižje kulturâ", te da je *interkulturalnost* bitna značajka hrvatskog kulturnog identiteta i temeljna crta njegovog *internacionaliteta*.

– Teritorijalna afirmacija ove činjenice računa na *posebni status* "grada kulture" koji valja dati velikim kulturnopovijesnim središtima (Osijek, Varaždin, Dubrovnik, Hvar, Split, Zadar, Šibenik, Rijeka, Pula). Računa na *kulturne posebnosti regija*. Ove same moraju odrediti svoja *iradijacijska kulturalna žarišta* (akcije, manifestacije, ustanove, gradove) koja prezentiraju te posebnosti ali i proširuju kulturne sadržaje regije. Tijela lokalne uprave i samouprave, pritom, treba sustavno odvracati od mimetizma: oponašanja centralnih "kulturnih" modela i birokratskog prenošenja "rješenja" u regiju.

– Građanska afirmacija ove činjenice računa na *ustanove civilnog društva*, koje valja značajno zakonski i financijski ohrabriti, jer one bitno uvećavaju manevarske sposobnosti hrvatske kulture na njezinu putu "od prepreka do mostova", od lokalne uskogrudnosti do društvene otvorenosti, od administrativne indiferencije do stvaralačke invencije.

– Politička afirmacija ove činjenice računa s podrškom *manjinskim kulturama*, a posebno srpskoj,

uz čiju je matičnu kulturu – ili sasvim nasuprot njoj – povijesno izgrađen dio hrvatske kulturne posebnosti i identiteta.

– Zakonska afirmacija ove činjenice računa na takvu *izmjenu Ustava RH* kojom bi, *zasebnim člankom*, Republika Hrvatska bila definirana i kao *kulturna država*.

Autonomnost kulture. Razviti institute i institucije *demokratizacije kulture* s ciljem pune *decentralizacije* područja, a s načela Hrvatske kao kulturne države.

Decentralizacija treba biti sprovedena na državnom, institucionalnom i geografskom planu.

– Na *državnom planu* to znači bitno smanjenje uloge države u preraspodjeli proračunskih sredstava u kulturi: a) oblikovanjem neovisnih, demokratski izabраниh, potpuno stručnih tijela ovlaštenih ne samo za vrednovanje nego i za donošenje odluka koje su *obvezujuće* prije svega za Ministarstvo kulture; b) davanjem poreskih olakšica mecenama i sponzorima kulture i političnim mjerama za stvaranje neovisnih fondova iz sredstava sponzorstva i mecenatstva, ali i iz poreza na prihode kulturne industrije; c) proračunskim ulaganjem u kulturne ustanove od nacionalne važnosti, ali uz *punu garanciju* njihove autonomnosti.

– Na *institucionalnom planu* to znači prenošenje kompetencija i funkcija administrativnih tijela državne uprave na tijela teritorijalnih zajednica, a i u tim zajednicama, prije svega, na *samostalne pravne osobe* (društva, udruge, fondove) koje su po načinu i mjestu djelovanja *bliže* određenom

kulturnom sadržaju ili području. Time se postupno gase "drugostupanjska", supsidijarna administrativna tijela, odnosno slabi njihova moć.

– Na *geografskom planu* to znači novu "pravedniju" raspodjelu kulturne infrastrukture: regionalno ciljanu obnovu ili izgradnju kino i kazališnih dvorana, centara nove *net*-kulture, biblioteka, galerija...

87

Demokratizacija kulture je proces čiji su ciljevi optimalna *pristupnost* (sustavom suvremenog obrazovanja, modernom ulogom znanosti, otvorenim položajem medija i sl.) i maksimalna *samooblikovnost* (zakonodavstvom usmjerenim na "autoregulaciju", reduciranom administracijom, kompetitivnošću bez birokratskih prepreka i sl.) područja kulture. Njezine pretpostavke su *transparentnost* procesa i dokumenata odlučivanja (uz učešće kulturnih ustanova, staleških društava, nevladinih udruga te svih oblika tzv. "umjetničkog raportiranja" o problemima), te *personalnost* kao temeljno načelo kulturne odgovornosti (umjetnički projekti su samo *figure objektivacije*: financijske, organizacijske, produkcijske, stvaralačkih osobnosti: "timova" i pojedinaca).

Autonomnost kulture je za svaku državu skupi projekt. Ona respektirajući gospodarsku snagu državne zajednice, bez ikakvog respekta *zahtijeva stalne promjene* unutar njezinog političkog sustava, *napadajući ga* izvano upravo njegovim "deklariranim" ciljevima.

Kultura u središtu razvojnog interesa. Postaviti kulturu kao pogonski sustav društva i nje-

govog civilizacijskog procesa. Staviti je u položaj istinskog *pokretača gospodarskog razvoja i rasta*. Kulturni turizam, kulturne industrije, grafičko i industrijsko oblikovanje, gradnja i gradogradnja, primjenjene umjetnosti itd. trebaju doći u samo "središte razvojnog interesa" (vidi izvještaj europskih stručnjaka) hrvatske države i društva.

Kultura: područje obrazovanosti, znanstvenosti i umjetnosti. Kreativnost moderne znanosti, suvremenog obrazovanja i umjetnička kreativnost temeljne su *dinamičke* pretpostavke suvremenosti kulturnog područja.

Disciplinirana invencija znanosti, inventivna struktuiranost obrazovanja te potpuno otvorena umjetnička inventivnost modeliraju kulturu stalno, a pogotovo ondje gdje sustav, s načela kulturnog razvoja zemlje, potiče i širi mrežu njihovih *retransmisija* i međudetonatora.

U skladu s postavkom iznesenom 1990. na zasjedanju Sabora da *glavni cilj Hrvatske* nije gospodarski rast nego *kulturni razvoj* koji obuhvaća umjetnost, znanost i obrazovanje, potrebno je *funkcijski* približiti kulture: znanstvenu, obrazovnu i umjetničku. Tek prvi korak u tome daleko je veća podrška države ustanovama visokoškolskog umjetničkog obrazovanja, osnivanje novih (npr. visoke škole plesne umjetnosti, konzervatorskih i restauratorskih umijeća itd.) i inoviranje postojećih ustanova, učinkovitije pozicioniranje instituta kulturnog istraživanja, formiranje suvremenih servisa tehničke i stručne podrške, novog kulturnog *menagementa* i sl. Drugi se korak već odnosi na osnivanje posebnih "relejnih" ustanova i koncipiranje pro-

jekata za tzv. "preprega znanja": teorijskog u praktično, i obratno, oslobođenih klasične fikcije o primarnosti jednog.

Suvremenost kulture. U kulturnom životu nacije suvremenost ima ključno mjesto. Ona je *input* svih pitanja tzv. "žive kulture" i *output* svih njenih problema. Stoga se treba brinuti o onom što radi za nju ili onom koje radi na njoj. To znači: brinuti se o razvoju kulturne industrije (izdavačke, filmske, multimedijske), ali i o mobilnosti "malih" kulturnih akcija ("ambulantnih" kazališta i ateliera, projekata "kulturne gerile", difuzije kulturalnih manifestacije, biblioteka i videoteka "na kotačima" itd.). Brinuti se o svemu "eksperimentalnom", kulturnoalternativnom, ali i o razvoju *net*-kulture kao izrazito decentralizirane, komunikacijski višesmjernje, interkulturalne i transnacionalne. Brinuti se o proširenju kruga "tvornica kulture" i njihovog utjecaja.

Kulturna baština. Suvremenost je apstrakcija koja traži "konkretne" odgovore, a tradicija je – tamo gdje realno postoji – konkretnost koja traži "apstraktne" izazove.

Kulturna baština pripada ukupnom "kulturnom imutku" jednog naroda kao *najdublja konkretnost* njegove kulturne tradicije. Treba je zaštititi, ali treba i prihvatiti njezine izazove.

Kulturnu baštinu, danas u Hrvatskoj, treba prvenstveno zaštititi od "improviziranih rješenja", ali i od "ideološkog redukcionizma". Stare gradske jezgre treba zaštititi i od "unutrašnje agresije" na kulturnu baštinu. Konzervacija treba postati dijelom *urbanog planiranja*, a spomenička baština treba *stručni i javni nadzor*. Treba izgraditi učinkoviti "investicijski mehanizam", valja podići generacije stručnjaka: restauratora i konzervatora. Hrvatska kulturna baština danas je, međutim, i *izazov protiv historicizma*, kojim je najčešće interpretirana, te upravo ona stavlja na kušnju autoritet modernog znanstvenog i stručnog pristupa. Takav se pristup više ne može zaobilaziti, nego ga valja ohrabriti i na njega se obvezati.

88

Kulturno zakonodavstvo. Treba srediti i izgraditi cjelokupno kulturno zakonodavstvo. Uskladiti ga s velikim brojem međunarodnih ugovora koji se odnose na kulturu, a koje je RH potpisala ili im pristupila. Zakon o kazalištu već treba "novelirati" a ostale temeljne kulturne zakone – kao npr. Zakon o filmu, Zakon o knjizi – žurno treba donijeti.

Kulturno zakonodavstvo bi trebalo biti i *pravni iskaz* kulturne politike kao jedne od javnih politika RH.

Zakon o kulturnoj politici. Ovaj zakon treba donijeti kako bi se pravno uredilo područje kulture u cjelini, reguliralo uvjete sprovođenja utvrđene kulturne politike, reguliralo odnose države i kulture, definiralo ulogu i djelokrug nadležnosti Ministarstva kulture RH.

Tekst je prvobitno objavljen u *Žarezu* br. 23, str. 21-29.

Reč no. 61/7, mart 2001.